

*Ehl-i irfan arasında aradım kıldım talep,
Her hüner makbul imiş; illa edep illa edep!*

Yunus Emre

SONUÇ

Allah katında geçerli tek din olan İslam, getirmiş olduğu ilâhî kanunları, ahlâkî kuralları ve edebî ölçüleri ile insanların dünya ve âhiret saadetine erişebilmeleri için takip edilebilecek en doğru yoldur.

Helâl kılıp yapılmasını emrettiği her şey insanların menfaatine; haram sayıp yasakladıkları da mutlaka zararlarıdır. Allah'a ve Rasûlü'ne itaat eden, dinin emir ve yasaklarını gözeten ve görev ve sorumluluklarının bilinciyle yaşayan her mü'min dünya da âhirette de gerçek mutluluğa erişir.

Allah (cc), Kur'ân'da, ahkâm ve ahlâkî olduğu gibi, insanlar arası münasebetlerde, bir edep ve nezâket kuralı olarak uyulabilecek muâşeret esaslarını da çoğunlukla kendisi tanzim etmiş; Müslümanların uymaları ve onunla kolay bir hayat yaşamaları için âyet-i kerîmeleriyle belirlemiştir.

Dört bölümden meydana getirmiş olduğumuz çalımamızda âdâbla ilgili âyetlerin Kur'an-ı Kerim'den tespitine çalıştık. Tespit edebildiğimiz tüm âdâbla ilgili ayetleri izahlarıyla birlikte tanıtmaya gayret ettik.

Birinci bölümde, Âdâb-ı Muâşeretin çeşitli tarifleri, fert, toplum ve ibâdetler açısından önem ve kaynağını açıklarken; âdâb-ı muâşeretin, şahsî toplum içerisinde saygıya lâyık kılan, insanlar arası bağları kuvvetlendiren, ilişkileri ölçü ve güzellik kalıbına sokan, ibâdetleri mükemmelleştirip kabule şayan kılan önemli bir konu olduğunu; dolayısıyla âdâb olmadan kul-Allah mü'min-peygamber ve insan-insan ve diğer insanlar arasındaki münasebetlerin mükemmel olmayacağı hakikatini gördük.

İkinci bölümde, ikili ilişkiler başlığı altında, fertle diğerleri arasındaki münâsebetlerde takip edilecek âdâbı inceledik. Öncelikle de insanlık âleminin yegâne hidâyet rehberi olan, Allah Teâlâ'nın sevgili kul ve Rasûlü olan Hz. Peygamberle olan münasebetlerde, Müslümanların uyacakları âdâbı inceledik.

Allah Teâlâ bu konuda mü'minlere, Rasûlullah'ın, her konuda önüne geçmemelerini, ta'zim ve hürmette kusur sayılabilecek her türlü söz, iş ve davranışlardan uzaklaşmalarını, adıyla çağırılmayıp, şahsına ve yüce makamına lââyık olan "Yâ Rasûlallah, yâ Nebiyallah" şeklinde hitap etmelerini emretmiştir. Gerek vefatından önce, gerekse vefatından sonra adı anıldığı her seferinde salât-ü selâm getirmek suretiyle de gıyaben ta'zim ve hürmet hislerinin muhafaza edilmesini te'dip etmiştir.

İnsanların babası durumunda olan Hz. Peygamberle ilgili âdâptan sonra, Müslümanların, sevgi ve ta'zimde anneleri mesabesinde olan zevcât-ı tahiratla ilgili olarak Müslümanların te'dip edildiği âdâb ise:

Hz. Peygamber'in hanımları, yalnız saygı ve sevgi hususunda mü'minlerin anaları durumunda olup, beşerî ilişkilerde yabancı kadın hükmündedirler. Mahremleri (nikâhları haram olan) olmayan erkeklerle konuşurlar veya alış-veriş yaparlarken, mutlaka perde gerisinde bulunmaları, diğer kadınlar gibi sözlerinde cilve, hareketlerinde kıvraklıktan uzak olmaları emredilmiştir. Genellikle evlerinde oturup ibâdetle meşgul olmaları tavsiye olunmuş; ancak böyle yaptıkları takdirde pislikten uzak duracak ve tertemiz yaşayacakları beyan edilmiştir.

Tüm mü'minlerin ana ve babaları durumunda olan Hz. Peygamber ve hanımlarıyla ilişkilerde uyulacak âdâbı belirttikten sonra, şahsın, kendi öz ailesi içerisindeki âdâba yer verdik. Bu konuda, iyi bir aile yuvasının kurulabilmesi için Allah Teâlâ'nın Müslümanlara tavsiyesi mahiyetinde olan; evleneceği kadına bakmak, dünür (hıtbe) olma, evlenme teklifinde bulunma ve şekillerini, Rasûlullah'ın; nişanlanma, düğün ve zıfıfla ilgili sünnetlerini izaha çalıştık.

İyi bir aile hayatının devamı için gerekli olan, karı-koca arasındaki âdâbı açıklarken de, kocanın, fizikî ve ruhî üstünlüğü ve infak görevi sebebiyle ailenin reisi durumunda olup hanımı ve çocuklarının tüm özlük haklarına saygı duyması gerektiğini belirttik. Riyaset görevini, Allah Teâlâ'nın emrettiği şekilde yerine getirip, zulüm ve

haksızlıklardan kaçınmasını; hanımıyla alay etmeyip lâıyk olduğu şekilde davranılacağını beyan ettik.

Hanımandan, zamanla itâatsizliğe ve isyana götürecek davranışlar hisseder etmez fevri davranmayı Allah (cc)’ın, tavsiye ettiği, önce nasihat sonra hicret, en sonunda da dövme (yaralamamak şartıyla) çareleri ve şekilleri izah edildi. Şayet yine de kadın itaatsizlikten vazgeçmeyecek olursa, o zaman da akrabalara, karı kocayı barıştırtıp yuvanın bozulmamasını temin görevi beyan edildi.

Hanım da, iş bölümü neticesinde kendisine tevdi edilen, ailenin iç durumu ile ilgili görevlerinde kusur etmemeye çalışmalıdır. Aile mahremiyetlerini koruyup, mal ve eşyanın korunması görevinde kocaya yardımcı olmalıdır. Kocaya itaat etmek, saygı duyup üzüntü ve neş’esini paylaşmak da yine hanımın uymak zorunda olduğu âdâb olarak açıklandı. Karı ile kocanın arasındaki gizli münâsebetlerinden olan cinsî ilişkilerde âdâba da Kur’an-ı Kerim’de işaret edildiği ölçüde yer verildi.

Ailenin diğer fertlerinden olan çocukların, ebeveynine karşı ve ebeveynin çocuklarına karşı âdâbı şu şekilde beyan edilmiştir:

Evlâda karşı sevgi, mutlaka her canlıda mevcuttur. İnsanları, bu konuda, diğer canlılardan ayıran tek özellik ise, sevgi ve şefkat duygularının dozunu ayarlayabilme kabiliyetidir. Anne ve baba, çocuklarına karşı sevgi ve şefkate ne kadar olumlu davranır, ifrat ve tefritten sakınırlarsa, evlâdlarının yetişmesi, terbiye ve ahlâkında da o derece etkili olurlar.

Evlâdına acımayan anne ve babanın varlığını düşünmek imkânsız olmakla beraber; yok denilemez de. Zira “*Merhametteki aşırılıkları sebebiyle terbiyede etkili olamayan kimseler, gerçek mânâda acımamışlardır*” dersek hata etmiş olmayız. Bu münâsebetle acıma konusunda da anne ve babanın mu’tedil olması lâzımdır.

Çocukları arasında kız erkek ayrımı yapmamak, her konuda eşit davranmak, doğumundan itibaren her seviyede alabileceği ölçüde terbiye ve ahlâk kurallarını kafasına nakşetmek, öğrenim çağına gelince de öğrenimi ile yakînen meşgul olmak anne ve babanın, çocukları ile ilgili görevleridir.

Çocuklar da kendilerini binbir zahmetle dünyaya getirip, büyütüp besleyen anne ve babalarına karşı saygı ve itaatte kusur etmemelidirler. Her vesile ile sevecekleri ve memnun olacakları davranışlarda bulunmaları; “Anneciğim”, “Babacığim” şeklindeki hitaplarıyla

kalplerini ferahlatmalı, emir ve isteklerine karşı, “Buyurun, emredersiniz, baş üstüne” şeklindeki inkıyatlarıyla onları hoşnut etmelidirler. Özellikle, ihtiyarladıkları zaman, onlar nasıl küçükken kendisine acımış, şefkatle muamele etmişlerse, evlâd da anne ve babasına aynı şekilde, şefkat ve merhametle muamele etmelidir.

Yüce dinimiz İslam, getirmiş olduğu tüm emir ve yasaklarıyla insanların, hususen Müslümanların, ferdî ve ictimâî hayatlarını düzene koymayı arzu etmektedir. Bu cümleden olarak, kadın-erkek ilişkilerinde serbestliğin, her yönden zararlarına istinaden yasaklamış, zarurî durumlarda mahremiyet sınırları koymuştur. Binaenaleyh:

1. Erkek erkekle olduğu zaman, dizlerle göbek arasını,

2. Kadın kadınla olduğu zaman, (gayr-ı müslim ve fâcir mü'min kadınlar hariç) aynen dizle göbek arasını kapatıp göstermemeleri ve bakmamaları emrolunmuştur.

3. Kadın, erkekle olduğu zaman üç hâli vardır.

a) Kocasını ile birbirlerinin, istisnasız her yerlerine bakıp doku-nabilecekleri,

b) Kadın için; babası, erkek kardeşleri, kız ve erkek kardeşlerinin oğulları, amca ve dayılar, henüz kadını cinsî açıdan tanımayan çocuklar, erkeklikden tamamen kesilmiş ihtiyarlarla, gayr-ı müslim kadınların dışındaki kadınların yanında; baş, boyun, gerdan, kol ve dizlerden aşağı bacaklarının açılıp görülmesi hâlinde herhangi bir haramlığın sözkonusu olmadığı; dolayısıyla birbirlerinin yanına girip-çıkma da rahat etmeleri âdâbı belirtilmiştir.

c) Nikâh düşen yabancı erkeklerin yanında ise, zarurî haller dışında, el ve yüzlerinden başka yerlerini açmamaları; konuşurken ses ve sözleriyle fitneye sebep olmamaları, genellikle evlerinde oturup erkeklerin arasında kırıtarak dolaşmamaları emredilen İslamî âdâptandır.

Ailevî ilişkilerin hemen arkasından gelen ve onun kadar önemli olan bir konuda öğretmen-öğrenci münâsebetleri ve âdâbıdır.

Öğretmenler, ilim yönünden peygamberlerin vârisleri, ortaya koyacakları çalışmalarlarıyla da kurulacak olan yeni dünyanın mühendisleri durumundadırlar. Aile içerisinde, anne ve babanın fonksiyon ve sorumlulukları ne ise, toplum içerisinde de öğretmenlerin durumları aynıdır. Hatta daha önemlidir. Bu münâsebetle Allah Teâlâ

Kurân-ı Kerîm’de öğretmen ve öğrenci mes’elelerine de gerektiği ölçüde ışık tutmuş; eğitim-öğretim metodlarıyla beraber öğretmen ve öğrencinin uyması icâbeden âdâbı beyan etmiştir.

Öğretmen ilmi ile âmil, fazıl ve adaletli, o derecede de inşaf olmalıdır. Öğrencileri kendisinin din kardeşi, kendileri de onların babaları durumundadırlar. Söz ve davranışlarında bu ölçüyü nazar-ı itibara alıp, sevgi, şefkat ve merhamet konularında müşfik bir baba gibi olmalıdırlar.

Öğrencilerin hatalarını genellikle affedici olup suçlarının ziya-deleşmesi hâlinde de nasihat ve tâ’riz yoluyla düzeltme, yoluna gitmelidir. Gereksiz yere ve nefret ettirecek derecede dövme cihetine gitmemelidir. Çünkü dövmek, eğitimde en son çâredir. O da aşırı olmamak şartıyladır.

Hitaplarında, “Yavrucuğm, evlâdım, oğlum, kızım” gibi yakınlık ifade eden sözler kullanıp, sertlik ve zorlaştırıcılıktan uzak kalmalıdır. Yapmış olduğu ta’limin karşılığı olarak öğrenciyi minnet altında bırakıp kötü örnek olmamalıdır.

Öğrenci de; öğretmenini, saygıdeğer bir büyük olarak tanıyıp, ta’zim ve hürmette kusur etmemeye çalışmalıdır. Daima can kulağı ile dinleyip görevlerini ihmal etmemelidir. Tevazu kisvesine bürünüp kibir sayılabilecek her türlü düşünce ve hareketten uzak olmalıdır. Soracağı zaman, mutlaka müsaade aldıktan sonra ve edebi dâhilinde sormalı; can sıkıcı davranışlarda bulunmamalıdır.

Allah Teâlâ, tüm insanları birbirine muhtaç olabilecek bir şekilde yaratmıştır. Bu sebeple her Müslüman sadece, nefsini düşünecek kadar bencil olamaz. Mutlaka başkalarını da düşünmek mecburiyetindedir. Bu münasebetle Yüce dinimiz İslam, birbirine vâris olacak kadar yakın bir seviyede komşuluk ilişkilerine önem vermiş; komşusu ızdırap içerisinde iken ondan bigâne kalanları gerçek mü’minlerden saymamıştır. Yetimlerin, mâl ve kendileriyle ilgilenmeyi; terbiye ve iaşelerini üstlenmeyi mü’minlere emreden Allah Teâlâ, fakirleri de ihmal etmemeyi, hem de malın en güzelinden onlara infakta bulunurken gönüllerini hoşnut edecek bir tarzda vermeyi emretmiştir.

Komşular, yetim ve fakirler içtimaî hayatın bir parçasıdırlar. Onları ihmal ederek saadete ulaşmak mümkün değildir. Bu münasebetle toplum içerisinde bulunan ve zayıf olan her unsurun kuvvetlendirilmesi, haklarının gözetilip şefkat ve merhamet duygularıyla ilgilenilmesi Allah Teâlâ’nın bu konudaki emirlerindedir.

Komşuluk ilişkileri içerisinde mülâhaza edebileceğimiz bir grup da gayr-ı müslimlerdir.

Yakın komşu olmasa bile sınır komşusu olarak gayr-ı Müslimlerle münâsebetlerin olacağı muhakkaktır. Bu münasebetle onlarla ilişkilerde uyulacak muâşeret esaslarına da dikkat edilmelidir. Bunu da iki kısımda incelemiş bulunmaktayız: Birincisi, savaş hâlidir ki, insanlık âlemi hayatta kaldığı müddetçe savaş kaçınılmazdır. Fakat savaş hâlinde de olsa, insanî duygulardan uzaklaşmamak insan ve mü'min-i kâmil olmanın şartlarından. Bu münasebetle Yüce dinimiz İslam, savaşta, gayr-ı müslimlerin savaşamayacak durumda olan ihtiyar, kadın ve çocuklarını öldürmemeyi; savaşanların da, göz, kulak, burun gibi azalarını keserek vahşice savaşmamayı emretmiştir.

Sulh hâlinde de, mü'minlere zararları olmadığı müddetçe, komşuluk, alış veriş, yardımlaşma gibi insanî ilişkileri Allah Teâlâ mubah kılmıştır. Kitap ehlinde olanların yemeğini (dînen helâl olanlardan) yemek, iffetli kadınlarıyla evlenmek, hastalarını ziyaret etmek v.s. de aynı şekilde İslam âdâbından olarak mü'minlere tavsiye olunmuştur.

Buna rağmen, fitne ve tehlikelerinden emin olabilmek için de dostlukta fazla ileri gitmemek, Müslümanların sırlarını vermemek, oyunlarına gelmeyecek şekilde uyanık olmak da yine Allah Teâlâ'nın te'dip ettiği âdâptandır.

Savaşların bir neticesi olarak ele geçirilen köle ve cariyeler, İslam'dan önce, insanlıkla alâkası olmayan bir muameleye tâbi tutulmakta idiler. Zulüm, işkence, hür olanların tüm ağırlık ve külfetleri onların üzerinde idi. Hattâ kaplanlarla boğuşturarak, behîmi zevkler onlarla tatmin edilmeye çalışılıyordu.

İslam dininin getirmiş olduğu insancıl anlayış sayesinde durum değişti. Köle ve cariyelere tanınan yeni haklar kendilerinde insan oldukları duygusunu ve hürriyete kavuşma arzusunu kuvvetlendirdi. Müslümanlara da anlaşma yoluyla hürriyeti seçenlere yardım etmeleri tavsiye edilirken; yemeklerinden yedirmek, giydiklerinden giydirmek; kölem, cariyem yerine oğlum, kızım, kardeşim gibi insanî tâbirler kullanmak emrolunuyordu. Birçok günahın keffareti, köle âzâd edilmesiyle ödenebileceği hükmü ile de bu müessesenin zamanla yok edilmesi yoluna gidiliyordu. Allah Teâlâ ve Rasûlullah'ın, bahsettikleri köle âzâd etmekle ilgili faziletler konusunda ise, mü'minler âdeta birbirleriyle yarışıyorlardı. İslam dininin bu müesseseye kazandırdığı yeni çehre sayesinde pek çok köle ve cârîye, efendilerinin

yanında kalmayı hürriyete tercih etmişler, zamanla ordu komutanı, kabile reisi hattâ müstakil devletler dahi kurmuşlardır.

Bugün yeryüzünde, eskiden olduğu gibi köle ve cariyelerden, onlara tatbik edilen gayr-ı insanî davranışlardan bahsedilmiyorsa, bunun İslam dininin getirdiği ilkeler sebebiyle olduğu gerçeğini bilmek lâzımdır.

Bölümün son konusu olarak da devletin yönetim kadrosunda yer alan, âmir-memur ilişkilerinde gözetilecek âdâptan bahsedilmiştir.

Yönetimi olan her cemiyet, ancak yönetenlerle yönetilenler arasındaki münâsebetlerin kalitesine göre refah ve saadetten paylarını alabilirler. Saygı duyulmayan veya saygıya lâyık görülmeyen bir yönetici nasıl ki başarı şansından mahrum oluyorsa; birbirlerinin haklarına riâyet etmeyen, haksızlıklar, kanunsuzluklar ve rüşvet furyaları bulunan insanlar da ancak lâyık oldukları şekilde yönetilirler. Bu münâsebetle yüce dinimiz İslam, âmir-memur durumunda olan Müslümanların birbirlerine saygılı olmalarını, hak ve hukuklarına riâyet edip birbirlerini sevip korumalarını emretmiştir. Dalkavukluk, zulüm, rüşvet gibi kötü düşünce ve davranışları da yasaklamıştır.

Vazife, ancak Allah rızası ve insanlara karşı bir görev anlayışıyla yapılmalı, yalnız Allah'ın rızası umulmalıdır. Onun dışında beklenen menfaatlar ve peşine gidilen istekler yönetim müessesesinin çarklarını çalıştırmaz, zulme götürür. Halbuki İslam'ın her konuda âdâb-ı muâşeretini emretmesindeki maksat, zulüm ve haksızlık duygularını bertaraf etmek, her türlü insanî duyguları geliştirmek, söz ve davranışlara letafet, nezaket ve güzellik kazandırmak suretiyle insanlar arası ilişkilere kolaylık ve ahenk sağlamaktır.

Üçüncü bölümde de “Yaklaşdırıcı nitelikte, genel ilişkiler” adı altında, şahıslar arasında sosyal münâsebetlerin daha olumlu bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli olan hususlar ve âdâbına yer verilmiştir.

Bu cümleden olarak selâmlaşmak, Müslümanlar arasındaki sevginin vücûdu, bağların te'yidi, kin ve düşmanlıkların bertaraf edilmesi için önemle üzerinde durduğumuz bir konudur.

Allah Teâlâ bu konuda selâmlaşmayı tavsiyeden öte, nasıl selâmlaşılacağını, selâm verildiği zaman, mukabelede bulunmanın ve en güzeli ile selâmlamanın örneğini dahi vermiştir.

Hz. Peygamber (sav) de selâmda takip edilecek sırayı, kimlere, hangi şartlar altında selâm verilip verilmeyeceğini hadisi şerifleriyle

izah etmiştir. Başkalarının yanına girerken, çıkarken, kendi evine girişte selâm vermenin gerekliliğine dair hususlar bu konu içerisinde geniş bir şekilde tavsiz edilmiştir.

Selâmın tamamlayıcısı olarak musafaha etmenin fazileti, selâm-dan sonra gelen kimseye “Merhaba” demenin önemi yine bu konuda yer verdiğimiz hususlardandır.

İslam dininde, Müslümanlar arasındaki ilişkinin devamı, sevgi ve meveddetin kuvvetlenmesi hususunda müstesna yeri olan bir konuda misafir kabul edip ikramda bulunmaktır.

İnsanlar arasında karşılıksız iyilik yapmanın, hiçbir hakkı olmadığı hâlde şahsın malından, hemde en güzeline ortak olmanın; böylece insanî ilişkilerin devamı ve din kardeşliği duygusunun kuvvetlendirilmesini misafirlik konusunda görmekteyiz.

Allah Teâlâ, İbrahim (as)’ın şahsında mü’minlere, misafirleri güler yüze karşılayıp tatlı dil ile memnun etmeyi, mevcut olanlar içerisinde en güzelinden yiyecek ve içecekler sunmayı; daha sonra da hoş bir şekilde dış kapıya kadar uğurlamayı tavsiye etmiş, örneklerini göstermiştir.

Misafirlere de, randevusuz gelmemeleri, gelince vakte riayet edip ev sahibine sıkıntı vermemeleri, evde tecessüs ve dikkat çekici davranışlarla ev sahibini tedirgin etmeme gibi âdâba riâyetleri emredilmiştir.

Dördüncü bölümde de; şahsa ait konular işlenmiş, toplum içerisinde yaşamının şartlarından olan insanlara saygı, temizlik, kılık-kıyafet düzgünlüğü gibi konulara yer verilmiştir.

Cemiyet içerisinde yaşayan bir insan, saygıya lâyık olabilmesi için hem kendi şahsına hem Allah’a, hem de diğer inanlara karşı görevini yapıyor olmalıdır. Özellikle kendi şahsına saygı duymayan bir insanın, başkalarından saygı beklemesi abes olacağı için Allah Teâlâ, bu konuda uyulacak muâşeret esaslarını Kur’ân’da beyan etmiştir.

Bir Müslüman, zahiri ve bâtinî temizliğe gereken önemi vermedikçe mü’min-i kâmil olamayacağı gibi, görünüşüne (kılık-kıyafetine) itina göstermedikçe de cemiyetin ve fertlerin iltifatlarına mazhar olamayacaktır. Bu münasebetle her Müslümanın mutlaka iç ve dış temizliğine, elbise ve görünüşünün düzgünlüğüne, içinde yaşadığı ev ve çevresinin nezâfet ve nezâheti konularında titizlik göstermesi lâzımdır. Bunları yapmamak veya önemsememek, toplum

içerisinde yaşamaya lâyık olmamak demektir. Kendi kendisine saygısızlıktır.

Her insana saygı duymak, özellikle büyüklere hürmet etmek, küçükleri sevmek dinimiz İslam'ın önemle üzerinde durduğu konulardan birisidir. Bunları ihmal etmekse îmanın zafiyetinin alâmetidir. Bu sebeplerle, meclise gelenlere yer vermek, gereken iltifatı göstermek, konuşurken saygı sınırlarını aşmamak Allah Teâlâ'nın emirlerinden olduğu gibi; insanların ayıplarını araştırıp ifşa etmek, başkalarını rahatsız edici davranışlarda bulunmak, fitne ve kötülöklere sebep olmak da Allah Teâlâ'nın yasaklarındandır.

Muâşeret esaslarına riâyet edildiği ölçüde insanlar, birbirlerini sayar, sever ve refah içerisinde yaşarlar. Âdâb-ı muâşerete uymadan sosyal nizamı temin etmek mümkün olamaz. Allah rızası da onunladır. Şayet öyle olmasaydı, Yüce Mevlâ, aralarında cennetle müjdeleyenlerin de bulunduğu sahabe-i kirâm'a: *"Amelleriniz boşa gider de farkında bile olamazsınız"* buyurur muydu?¹

---

¹ Hucurât, 49/2.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdulgâkî, Muhammed Fuad,**
el-Mu'cemu'l-Müfehras li-Elfâzî'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrût, 1945.
- Abdusselâm Hârûn,**
Tehzîbu Siyret-i İbn-i Hişân, Mısır, 1972, (I-II)
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed,** (v. 1162/1749),
Keşfu'l-Hafâ, Beyrût, 1351 h. (I-II)
- Ali Nâsıf, Şeyh Mansur,**
et-Tâcu'l-Câmi'li'l-Usul fî Ehâdisi'r-Rasûl, Mısır, 1961.
- Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbuddin es-Seyyid el-Bağdâdî,** (v.1270/1854),
Rûhu'l-Maânî, fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Sebu'l-Mesânî, Bulak, 1301 h., (I-V)
- Amr Halid,**
el-Cennetü fî Büyutina, Kahire, 2009.
- Annamaria Schimmel,**
Ruhum Bir Kadındır (Çev. Ömer Enis Akbulut), İstanbul, 1999.
- Âsım Efendi,** Ebû'l-Kemâl es-Seyyid Ahmed,
el-Okyanusu'l-Basıyt fî Tercemeti'l-Kâmûsı'l-Muhîyt, İst. 1305 h. (I-IV)
- Ateş, Aytekin M. ve İsmet, Sungur Bey,**
Açıklamalı Medenî Kanunu ve Borçlar Kanunu, İst. 1968.
- Köksal, Mustafa Âsım,**
İslam Tarihi, İstanbul, 1981, (I-IX)
- Aynî,** Bedruddin Ebû Muhammed b. Muhammed b. Ahmed (v. 885/1480),
Umdetü'l-Kaarî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî, İst. 1308 h. (I-XI)
- Ayesbeyoğlu, Nevzat,**
İslamiyet'in Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur'an-ı Kerim'in Eğitim ile İlgili Âyetlerinin Tahlîli, İst. 1968, M.E. Basımevi.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı,**
Türk'e Doğru, Ankara, 1972.
- Belâzurî,** Ebû Bekr Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Dâvûd el-Bağdâdî (v. 279/892),
Fütûhu'l-Büldân (Trc. Zâkir Kadirî Ugân), İst. 1958.
- Beydâvî,** Nasruddin Ebû'l-Hayr Abdullah b. Ömer, (v. 685/1286),
Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, Mısır, 1968, (I-II)
- Beyhaki,** Ahmed İbn el-Huseyn (384-458),
Şuabu'l-İman, Beyrut, 1410.
- Bozkurt, Güvenç,**
İnsan ve Kültür, İst. 1979.

Buceille, Mauris, Müsbet İlim Yönünden

Tevrat, İnciller ve Kur'ân, Trc. Mehmet Ali Sönmez, Konya, 1979. .

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, (v. 256/870),

es-Sahîh, İst., 1315 h: tarihli baskısından ofset, 1979, (I-IV)

_____ *el-Edebü'l-Müfred li'l-İmâmi'l-Buhârî* (Trc. A. Fikri Yavuz), İst, 1975 (I-II)

Bursavî, İsmâil Hakkı, (v. 1137/1724),

Rûhu'l-Beyân, İst. 1389 . (I-X)

Canan, İbrahim,

Hız. Poygamber'in Sünnetinde Terbiye, Ankara, 1980, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlarından.

Cassas, Ebû Bekr b. Ahmed b. Ali er-Râzî, (v. 370/980),

Ahkâmu'l-Kur'ân, Beyrut, 1355 h. (I-III)

Celâleyn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed eş-Şâfiî, (v. 864/1460) Celâlüddin

Âbdurrahmân b. Ebhi Bekr es-Suyûtî, (v. 911/1505),

Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm, Kahire, tarihsiz, (I-II)

Cemel, Süleyman b. Cemal, (v. 1204/1789),

Hâşiyetü'l-Cemel Ala'l-Celâlen (el-Fütuhâtu'l-İlâhiyye bi Tavdiyhi Tefsiri'l-Celâleyn li'd-Dakâila'l-Hafıyye), Beyrut, tarihsiz, (I-VI)

Cevherî, İsmail b. Ahmed, (v. 393/1003),

Tâcu'l-Luğa ve Sihahul-Arabiyye, Tahkik: Ahmed Abdulğafûr Attar, Mısır, tarihsiz, (I-VI)

Curci Zeydân (v. 1332/1914),

Medeniyet-i İslâmiyye Tarihi, (Trc. Zeki Meğamiz), İst. 1328 h.

Cürçânî, Ali b. Muhammed (v. 816/1413),

Ta'rifât, İst. 1318 h.

Çantay, Hasan Basri,

Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, İst. 1969, (I-III)

Çâviş, Abdulaziz (v. 1345/1926),

Anglikan Kilisesine Verilen Cevap, (Çev. Mehmed Akif, Sâdeleştiren: Süleyman Ateş), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ank.

Çelebi, Ahmed,

İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi, (Trc. Ali Yardım), İst. 1976.

Darimî, Ebû Muhammed,

Müsnedü Darimi, Kahire, 1386/1966.

Davudoğlu, Ahmed,

Sahîh-i Müslim Terceme ve Şerhi, İst. 1978.

Derveze, Muhammed İzzet,

et-Tefsiru'l-Hadîs, Şam, 1962

Devellioğlu, Ferit,

Ansiklopedik Osmanlıca-Türkçe Lügat, Ankara, 1962.

Dihlevî, Şâh Veliyyullah Ahmed b. Abdurrahîm, (v.1176/2769),

el-Fevzu'l-Kebîr fi Usûli't-Tefsir, (Trc. Mehmed Sofuoğlu), İst. 1980.

Duman, M. Zeki,

Kur'an ve Müslümanlar, Fecr Yayınevi, Ankara, 1996.

_____ *Vahiy Gerçeği*, Fecr Yayınevi Ankara, 1997.

_____ *Beş Surenin Tefsiri*, Fecr Yayınevi, Ankara, 1999.

_____ *Beyanu'l-Hak*, (*Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri*, Fecr Yayınları, Ankara, 2008, (I-III)

_____ *Kur'an-ı Kerim'de Örtünmenin Sınırları*, İpek Yayınları, İstanbul, 2010.

Ebü Dâvûd, Süleyman b. El-Eş'as es-Sicistânî, el-Ezdî, (v. 275/888),

es-Sünen. (Tahkik: İzzet Ubeyd ed'-De'as), Suriye, 1969, (I-V)

Kitâbu'l-Mesâhif, Tahkik; Âser Cıfrî, Mısır, 1936.

Ebü Hayyân, Ebû Abdillâh M. b. Yusuf b. Hayyan el-Endülüsî, (v. 745/1344),

el-Bahru'l-Muhîyt, Riyâd, 526 h. (I-VIII)

Ebü's-Suud, Muhammed b. Muhammed el-Âmidî, (v. 982/1574),

İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut, tarihsiz. (I-V)

Ebü Zehra, Muhammed,

İslam'da Fikhî Mezhepler Tarihi, Çev. Abdulkadir Şener, Ankara, 1968.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır,

Hak Dini Kur'ân Dili, İst. 1960 (I-IX)

Eren, Erol,

İşletme Örgütleri Açısından Yönetim Psikolojisi, İst. 1979.

Ersoy, Mehmed Akif,

Safahat, İst. 1977, (11. baskı)

Esed, Muhammed,

İslam'da Yönetim Biçimi, (Trc. M. Beşir Eryarsoy), Ankara, tarihsiz.

Fadlullah es-Samed el-Cîlânî,

Fî Tavdîhi'l-Edebil-Müfred, Hıms, 1969 (I-II)

Gazali, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, (v. 505/1111),

İhyâ-u Ulûmi'd-Din, Beyrut, tarihsiz (I-IV)

Ferra, Ebû Zekeriya Yahya b. Ziyad (v. 207/822),

Meani'l-Kur'an, Kahire, tsz., (I-III)

Gürkan, Ahmed,

İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi, Ankara, 2969.

Hamîdullah, Muhammed,

İslam Peygamberi, (Trc. M. Said Mutlu, Salih Tuğ), İst. 1969, (I-II)

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Muhammed, (v. 241/855),

el-Müsned, Beyrut, 1389 h. (I-VI)

Hattâbî, (v. 319/831),

Meâlimu's-Sünen, Ebû Dâvûd Şerhi, (I-V)

Hâzin, Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadî, (v. 741/1341),

Lübâbu't-Te'vîl fî Maani't-Tenzîl, Beyrut, tarihsiz, (I-IV)

Herevî, Nûriddin Muhammed el-Kâarî, (v. 1014/1605),

Şerhu Ayni'l-'İlm ve Zeyni'l-Hılm, Beyrut, tarihsiz, (I-II)

- Heysemî**, Nuriddin Ali b. Ebî Bekr (v. 807/1404),
Mecmâu'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevîd, Beyrut, 1967, (I-V)
- İbnu Abbas**, Abdullah, (v. 68/687),
Tenvîru'l-Mikbas Min Tefsiri İbni Abbas. Müellif: Ebû Tâbir Muhammed b. Yâ'kup el-Firûzâbâdî, Mısır, 1310 h.
- İbnu'l-Arabî**, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh (v. 548/1153),
Ahkâmu'l-Kur'ân, (Tahkik: Muhammed el-Becevî), Beyrut, tarihsiz, (I-III)
- İbnu Âbidin**, Muhammed Emin b. Ömer (v. 1252/1836),
Reddü'l-Muhtâr, Mısır, 1972 (I-V)
- İbnu'l-Cevzî**, Ebû'l-Ferece Cemâluddin Abdirrahmân b. Ali Muhammed (v. 597/1201)
Zâdu'l-Me'sîr fî 'İlmi't-Tefsîr, Beyrut 1965 (I-IX)
- İbnu'l-Esir**, Ebû Saadet el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî (v. 606/1209),
en-Nihâye Fî Garibi'l-Hadîs ve'l-Eser, Beyrut, 1963 (I-V)
- İbnu'l-Hâcer**, Ahmed b. Ali el-Âskalânî (v. 852/1448),
el-Metâlibu'l-Âtiye bi Zevâidi's-Semâniye, (Tahkik: Habiburrahmân el-A'zamî), Kuveyt, 1973 (I-IV)
- İbnu Haldun**, Abdurrahmân b. Muhammed el-Mağribî (v. 808/1405),
Mukaddimesi, (Çev. Zâkir Kadiri Ugan), İst. 1954 (I-III)
- İbnu Hazm**, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Sâid (v. 456/1064), *el-Muhallâ*, Beyrut, tarihsiz (I-XI)
- İbnu Kayyum el-Cevziyye**, Şemsuddin Muhammed b. Ebî Bekr (v. 751/1350),
Zâdu'l-Meâd, fî Hedyi'l-'İbâd, Mısır, 1972.
- İbn Kesir**, Ebû'l-Fadl İsmail b. Kesir, el-Kureşî ed-Dımişki 774/1372),
Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, Mısır, tarihsiz (I-IV)
- İbnu Mâce**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (v.275/888),
es-Sünen, (Tahkik: Muhammed Fuâd Abdalbâkî), Mısır, 1975 (I-II)
- İbnu Manzûr**, Ebû'l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mûkerrem (v. 711/1311.),
Lisanu'l-Arab, Beyrut, 1968 (I-XV)
- İbnu Sa'd**, Muhammed b. Sa'd (v. 230/844),
et-Tabakâtu'l-Kübrâ, Beyrut, 1386 h. (I-II)
- Malik İbn Enes**,
el-Muvatta', Mısır, 1353,
- Kaabîsî, Ali b. Muhammed b. Halef**,
İslam'da Öğretmen ve Öğrenci Mes'elelerine Dâir Geniş Risale, (Trc. Süleyman Ateş, Hıfzurrahman R. Öymen), Ankara, 1966.
- Kahn, Fritz**,
Tenasül Hayatımız, Trc. Dr. Feridun Frik-Cemil Câhid Cem, İst. 1971..
- Kayıkçı, Ali**,
Kan Pıhtısı, Ankara, 1973. (I-II)
- Kâsânî**, Ebû Bekr b. Mes'ud el-Hanefî (v. 587/1191),
Kitâbu Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertîbi's-Şerâi, Beyrut, 1974, (I-VII).
- Kâtip Çelebi**,

Mîzanu'l-Hak fî İhtiyari'l-Ahakk, Türk Kültürü Kaynak Eserler Dizisi, M.E.Basımevi, İst.1972

Kınalızâde Ali Efendi (v. 979/1571),

Ahlâk-ı Âlâî, Bulak, 1248 h.

Kontes Dumoğlan,

Avrupa Âdâb-ı Muâşereti, (Çev. Ahmed Cevad), yzm. İst. Süleymâniye Kütüphanesi, İzmirli İsmail Hakkı Bl. Numara: 1923'de kayıtlı.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (v. 617/1272),

el-Câmî' li-Ahkâmi'l-Kur'ani'l-Azîm, Mısır, tarihsiz (I-X)

Kutub, Muhammed,

İslam ve Materyalizme Göre İnsan, (Trc. Kemal Sandıkçı, Mehmed Akif Aydın), İst. (ikinci baskı) tarihsiz.

Kutub, Seyyid,

Fî Zılâli'l-Kur'ân, Beyrut, dördüncü baskı, (I-VIII).

Mağribi, Samuel b. Yahya,

Yahudiliği Anlamak (Önsöz ve dipnotlarla yayına hazırlayan Abdulvehhab Tavile), İnsan Yayınları, 1995, İstanbul,

Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Mufa el-Hanbelî (v. 808/1045),

el-Âdâbu's-Şer'iyye ve'l-Minehu'l-Mer'iyye, Beyrut, 1972 (I-III)

Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, (v. 333/944)

Tevilâtu Ehli'is-Sünneh, (thk. Fâtîma Yusuf el-Haymi), Beyrut, 2004, (I-V)

Mâverdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (v. 450/1058),

Edebu'd-Dünyâ ve'd-Din, Mısır, 1973.

_____ *Ahkâmu's-Sultâniye*, Mısır, 1386, h.

Mevkûfâtî Mehmed Efendi, Midilli (v. 1065/1655),

Mevkûfât, İst. 1309 h.

Mevlânâ Celâlüddin er-Rûmî (v. 672/1273),

Mesnevi (Trc. Tâhiru'l-Mevlevî), İst. Birinci cilt. 1964.

Mübârekfûrî, Ebû'l-Âlî Muhammed b. Abdirrahman b. Abdirrahîm (v. 1353/1934),

Tuhfetü'l-Ahvezî Bi Şerhi Câmî'it-Tirmizî, Medine, 1965.

Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Huşeyrî en-Nisâbü'rî (v. 261/874),

es-Sahih, (Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbâkî), Kahire, 1955, (I-V)

Nâsıf eş-Şeyh Mansur Ali,

et-Tâcu'l-Câmî' lil-Usûl fî Ehâdisi'r-Rasûl, Mısır, 1961 (I-V)

Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şu'ây b. Ali b. Bahr b. Sinan b. Dinar (v. 303/915),

Sünenü'n-Nesai (C. Suyûtî'nin şerhi ve İmam es-Senedî'nin haşiyesi ile), Beyrut, tsz. (I-IV)

Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Muhammed (v.710/1310),

Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil, Mısır, 1967 (I-IV)

Nevevî, Muhiddin (v. 676/1277),

Riyâzu's-Sâlihîn, (Trc. Kivâmuddin Burslan, Hasan Hüsnü Erdem), Ankara, 1980, (I-III)

Opidz, Med. Kari,

Kur'ân'da Tababet (Çev. Feridun Nâfız Uzluk), A. Tıp Fakültesi Yayınlarından, sayı: 240.

Özdemir, Mehmet Nadir,

İnsan Hakları Bağlamında Hz. Peygamber'in Köleliğe Yaklaşımı, Bilimname, Sayı XIX, Yıl 2010/2,

Pakalın, Mehmet Zeki,

Râğîb el-İsfehânî, el-Huseyn b. Muhammed (v. 502/1108),

er-Risâle fî Âdâb-ı Muhâletatı'n-Nâs, yzm. 1243 h.

_____ *el-Müfredât, fî Garîbi'l-Kur'ân*. (Neşre hazırlayan: Muhammed Ahmed Halefallah), Mısır, 1970.

Râzî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Huseyn el-Kureşî (v. 605/1208),

Mefâtihu'l-Ğayb (Tefsiri Kebîr), Tahran, İkinci baskı, tarihsiz(I-XVI)

Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr (v. 760/1359),

Muhtârû's-Sıhah (ofset baskı), Çağrı yayınlarından, İst. 1980.

Rızâ, Muhammed Reşîd (v. 1345/192),

Tefsîrul-Menâr, Beyrut, ikinci baskı (I-XI)

Sâbüni, Muhammed Ali,

Revâi'u'l-Beyâu Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm Mine'l-Kur'ân, Şam, 1977,(I-II)

Saffeti, Ziya,

Âdâb-ı Muâşeret, Ankara, 1927.

Sâfûrî, Abdurrahman b. Andusselâm (v. 894/1489),

Nüzhetü'l-Mecâlis ve Müntehâbu'n-Nefâis, Mısır, 1964.

Sâvî, Ahmed,

es-Sâvî Alâ'l-Celâleyn, Mısır, tarihsiz (I-IV)

Senhûrî, Abdurrezak,

Masâdiru'l-Hak fî'l-Fıkhî'l-İslamî, Beyrût, 1954.

Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl (v. 483/1090),

el-Mebsût, Beyrut, tarihsiz (I-XIII)

Sıddık Hasan Han (v. 1037/1889),

Fethul-Beyân fî Makâsidi'l-Kur'ân, Kahire, 1965 (I-X)

Sungurbey, İsmet,

Açıklamalı Medenî Kanun ve Borçlar Kanunu, İst, 1968.

Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr (v. 911/1505),

el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân, Beyrut, 1973.

_____ *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*.

Sühreverdi, Ebû'n-Necîb (v. 563/1168),

Yönetenlerin Yönetimi, (Çev. Nahifi Mehmed Efendi (v. 1788) Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eserler serisinden, No: 80.

Sühreverdi, Şihâbu'd-Din Ebu'l-Hafs Ömer b. Muhammed b. Abdillâh,

Avârîful-Maarif, (İhya'nın sonunda) Beyrut, tarihsiz.

Şeltût, Mahmud,

el-Fetevâ, Beyrut, 1975.

Şemin, Refia,

Eğitim ve Öğretim Problemlerimiz, ist. 1973.

_____ *Karakter Formasyonu*, İst. 1973.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (v. 1250/1834),

Fethu'l-Kadîr Beyne Fenni'r-Rivâye ve'd-Dirâye min 'İlmi't-Tefsîr, Suriye, 1964 (I-V)

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir (v. 310/922),

Câmiu'l-Beyân an-Te'vili'l-Kur'ân, Mısır, 1945, (I-XII)

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ es-Sevre (v. 279/892),

es-Sünen, Kahire, 1937 (I-V)

Toshihiko, İzutsu,

Kur'ân'da Allah ve İnsan, (Trc. Süleyman Ateş), Ankara, 1975.

Ulvân, Abdullah,

Terbiyetü'l-Evlâd fi'l-İslam, Beyrût, 1978 (I-II)

Vahidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed en-Nisâbüri (v. 468/1075)

Esbabu'n-Nüzul, Kahire, 1968

Vakkasoğlu, Ahmed Vehbi,

Bilinmeyen Kadın, İst. 1979.

Zebidî, Seyyid Muhammed Murtaza (v. 1205/1790),

Tâcu'l-Ârûs, Mısır, 1306, h. (I-X)

Zebidî, Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdullatif,

Sahîh-i Buhâri Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi, (Çev. Ahmed Nâim), Ankara, 1970,

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Carullah Muhammed b. Ömer el-Harzemî (v. 583/1143),

el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil, Beyrut, tarihsiz (I-IV)

Zernûcî, Burhanuddin el-Hanefî (v. 1250/1834),

Ta'lîmul-Müteallim li Taallumi Fârikul-'İlm, Şârih; İbrahim b. İsmail, İst. 1318 h.

Zirikî, Hayruddîn,

el-A'lâm Kâmûs-ı Terâcîm, Mısır, tarihsiz (I-X)

Mu'cemu'l-Vasiyet, Tahran, tarihsiz (I-II), İbrahim Mustafa, Ahmed Hasan ez-Ziyâd, Hâmid Abdulkâdir, Muhammed Ali en-Neccar'dan müteşekkil grup tarafından düzenlenmiştir.

Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Meydan Yayınevi (eki ile beraber: (I-XIII)

TDV İslam Ansiklopedisi (ilgili maddeler)

A.Ü.İ. Fakültesi Dergisi, Yıl: 1963, Cüz: 11.

Kitâbu Mukaddes, Eski ve Yeni Ahid, Kitâbu Mukaddes Şirketi tarafından hazırlanmıştır. İst. 1976.

DİZİN

A

Abdullah b. Abbas, 134
Abdullah b. Amr, 186
Abdullah b. Ömer, 40, 174
Abdullah Ulvan, 178, 219, 317, 325,
326, 529, 532, 533, 550
Abdurrahman b. Avf, 124, 193, 194
Abdurrahman b. Yezid, 60
Aclûnî, 32, 101, 353, 584
Âdem, 48, 76, 101, 115, 142, 252, 253,
254, 258, 351, 389, 477, 478
Ahmed b. Hanbel, 54, 209, 235, 420,
566, 586
Ahmed Cevad, 588
Ahmed Davudoğlu, 176, 255, 303
Ahmed Gürkan, 385, 387, 586
ÂiŖe, 73, 111, 134, 137, 151, 152, 153,
154, 159, 160, 173, 174, 191, 192,
195, 211, 220, 237, 242, 251, 255,
266, 269, 281, 325, 326, 334, 349,
372, 376, 377, 420, 529, 542, 554,
559, 568
Aldos Hexley, 49
Ali Kayıkçı, 188, 284, 285, 531, 587
Ali Nâsıf, 185, 220, 547, 584
Alman, 57, 284
Âlûsî, 135, 136, 142, 158, 163, 234, 366,
584
Amr b. Âs, 323
Âsım Efendi, 31, 32, 33, 35, 36, 119,
132, 164, 167, 175, 180, 181, 303,
305, 312, 315, 376, 395, 399, 423,
459, 474, 484, 485, 519, 531, 534,
571, 573, 584
Atâ, 186, 306, 333, 355, 465, 559, 560
Aytekin M. Atay, 200

B

Bedir, 90, 101, 124, 125, 130, 197, 553
BeŖir Eryarsoy, 51, 586
Beydâvî, 40, 115, 119, 129, 134, 168,
254, 269, 329, 350, 502, 514, 584
Bilâl-i HabeŖî, 124
Bozkurt Güvenç, 40
Buhârî, 41, 46, 53, 60, 85, 91, 108, 114,
117, 124, 125, 135, 140, 141, 160,
173, 174, 179, 182, 183, 186, 189,
191, 193, 195, 204, 209, 210, 221,
223, 232, 237, 244, 245, 250, 255,
260, 279, 280, 281, 283, 284, 285,
286, 292, 297, 298, 302, 304, 307,
322, 323, 325, 326, 331, 344, 347,
352, 361, 365, 366, 369, 372, 373,
374, 375, 381, 383, 384, 395, 396,
404, 416, 425, 428, 432, 444, 446,
447, 448, 451, 453, 460, 461, 463,
464, 466, 477, 478, 480, 481, 483,
486, 489, 493, 500, 501, 502, 507,
509, 512, 522, 524, 525, 527, 528,
529, 537, 543, 547, 550, 555, 556,
558, 561, 564, 569, 574, 584, 585

C

Câbir b. Abdullah, 186, 187
Cafer, 590
Cassas, 113, 158, 163, 180, 181, 209,
299, 330, 366, 585
Cebrail, 21, 148, 153, 154, 156
Celâl el-Basrî, 55
Chaumette, 203
Corci Zeydan, 383

Ç

Çantay, Hasan Basri, 585

D

Dâvud, 158, 176, 223
Denzel, 284

E

Ebû Bekir el-Bezzâr, 304
Ebû Bekr, 136, 158, 180, 191, 323, 584,
585, 587
Ebû Büreyde, 304
Ebû Davud, 210
Ebû Derdâ, 395
Ebû Hanife, 53, 54, 175, 178, 180, 189,
235, 316, 318, 393, 399, 463, 483,
525
Ebû Humeyd es-Sâ'îdî, 446
Ebû Hüreyre, 186, 365, 524, 529, 540,
560
Ebû Kuhâfe, 112
Ebû Mûsâ, 461, 512, 558
Ebû Said el-Hudrî, 461
Ebû Tufeyl, 307
Ebû Üseyyid es-Sâ'îdî, 501
el-Aclûnî, 32, 353
el-Herevî, 349, 351, 357
el-Heysemî, 363, 371, 374, 376
el-Kuşeyrî, 22
Elmalılı Hamdi Yazır, 25, 110, 116,
136, 149, 154, 177, 189, 201, 202,
204, 208, 211, 219, 237, 247, 287,
320, 336, 353, 360, 361, 362, 383,
384, 386, 393, 395, 401, 417, 421,
422, 423, 429, 436, 443, 450, 453,
454, 465, 483, 503, 505, 511, 537,
559, 567, 586
Emmanuel Kant, 284
Enes b. Mâlik, 53, 140, 377, 420, 448
en-Nehâî, 346
en-Nesâî, 186
Eren, Erol, 586
Erol Eren, 434, 440, 442, 443
Esmâ binti Ebî Bekr, 302, 334
Esmâ binti Umeyr, 323

es-Suyûtî, 585
Evezâî, 333, 496

F

Fâtıma, 78, 178, 182, 187, 270, 271, 272,
283, 370, 460, 588
Fâtih Sultan Mehmed, 387
Ferit Devellioğlu, 32, 38, 585
Firavun, 63, 83, 386, 453, 561
Firûzâbâdî, 134, 587
Fritz Khan, 532, 533

G

Gazâlî, 187, 219, 220, 243, 244, 247,
290, 300, 321, 322, 326, 327, 345,
346, 347, 349, 350, 351, 352, 353,
355, 356, 358, 359, 363, 364, 366,
414, 415, 482, 492, 493, 496, 497,
498, 500, 502, 505, 506, 512, 514,
515, 526

H

Hafsa, 151, 152, 153, 154, 159, 182, 183,
211
Hansa binti Hizam, 179
Hasan el-Basri, 381
Hasan Hüsnü Erdem, 51, 589
Herbert Spenser, 284, 287
Herevî, 349, 351, 357, 586
Heysemî, 185, 363, 371, 374, 376, 587
Hıristiyan, 205, 252, 285, 371, 380, 393,
396, 532
Hızır, 360, 362
Hîre, 475, 476
Huzeyfe, 316, 365
Hz. Ali, 187, 270, 271, 272, 354, 358,
365, 393, 476, 498
Hz. İbrahim, 134

İ

- İbn Abbas, 42, 132, 134, 226, 244, 302,
322, 329, 333, 354, 376, 393, 423,
459, 465, 488, 511, 531, 532, 535,
539
- İbn Atiyye, 137, 160, 177, 328, 334
- İbn Hacer el-Askalânî, 326
- İbn Haldun, 352
- İbn Hazm, 235, 256, 525, 526
- İbn Kayyim el-Cevziyye, 243
- İbn Kesîr, 93, 159, 163, 166, 168, 178,
182, 243, 247, 256, 286, 288, 289,
301, 317, 325, 329, 332, 334, 346,
376, 381, 383, 392, 393, 395, 397,
402, 409, 423, 424, 435, 447, 449,
480, 494, 496, 500, 501, 502, 522,
525, 546, 553, 555, 557, 560, 569
- İbn Mâce, 195, 197, 198, 208, 220, 281,
284, 293, 375, 445, 502, 523, 527,
528, 529
- İbn Manzûr, 31, 164, 180
- İbn Mes'ud, 158, 223, 333, 354, 376,
409, 451, 478, 500, 507
- İbn Şuayb, 289
- İbn Uyeyne, 302
- İbrahim, 49, 71, 82, 91, 92, 101, 134,
144, 145, 288, 290, 291, 292, 302,
309, 346, 348, 354, 364, 387, 389,
412, 459, 491, 492, 495, 496, 497,
499, 500, 501, 503, 504, 506, 513,
529, 530, 531, 532, 533, 582, 585,
586, 590
- İbrahim Canan, 288, 290, 292, 354, 533
- İmam Mâlik, 54, 101, 176, 189, 235,
255, 316, 483, 493, 540
- İsâ, 321, 345, 590
- İsmâil Hakkı Baltacıoğlu, 57
- İsmail Hakkı Bursavî, 105, 353
- İsmet Sungurbey, 200
- İzzuddin b. Selâm, 298

J

- James A. Michner, 385

K

- Kâbisâ, 429
- Kâmil Miras, 421
- Kâsânî, 587
- Kays b. Sa'd, 475
- Kemal Sandıkçı, 49, 311, 588
- Kınalızâde Ali Efendi, 284, 588
- Kontes Dumoğlan, 37, 588
- Kurtubî, 77, 108, 109, 115, 119, 121,
122, 132, 133, 134, 137, 144, 160,
161, 163, 165, 177, 178, 179, 181,
182, 189, 203, 204, 210, 214, 219,
220, 221, 232, 234, 266, 287, 297,
298, 299, 301, 305, 306, 307, 317,
319, 327, 328, 329, 332, 333, 334,
335, 336, 337, 338, 369, 370, 371,
373, 374, 380, 382, 392, 445, 447,
460, 477, 478, 481, 482, 483, 492,
497, 498, 500, 501, 502, 503, 506,
511, 515, 522, 527, 528, 532, 553,
560, 562, 573, 588
- Kuşeyrî, 22
- Kuteyle, 382

L

- Lokman (as), 75, 288, 289, 290, 291,
351, 357, 439, 564

M

- Maurice Bucaille, 49, 398
- Mâverdî, 345, 422, 433, 445, 451, 536,
588
- Mehmed Sofuoğlu, 585
- Mehmet Akif, 116, 550
- Mehmet Ali Sönmez, 49, 585
- Mekke, 102, 124, 138, 191, 192, 283,
387, 391, 509
- Mevdûdî, 326

Mevlânâ, 48, 81, 588
 Meymûne, 326
 Michovd, 387
 Muâviye, 178
 Muaz b. Cebel, 110, 374
 Muhammed b. Mesleme, 177
 Muhammed el-Becevî, 136, 587
 Muhammed el-Cezerî, 175, 587
 Muhammed Esed, 51, 586
 Muhammed Hamîdullah, 191, 192
 Muhammed Kutub, 311
 Mûsâ, 67, 77, 322, 348, 359, 360, 361,
 362, 363, 364, 386, 412, 461, 512,
 525, 558, 561
 Mücâhid, 402
 Müslim, 14, 15, 22, 23, 51, 60, 73, 80,
 85, 88, 124, 125, 131, 135, 140, 141,
 145, 151, 170, 175, 176, 177, 182,
 185, 187, 202, 208, 218, 220, 222,
 224, 230, 246, 252, 255, 259, 260,
 278, 286, 290, 300, 303, 304, 319,
 323, 324, 325, 326, 336, 341, 349,
 365, 369, 370, 371, 372, 373, 375,
 416, 417, 419, 421, 424, 425, 426,
 427, 428, 429, 432, 437, 439, 444,
 451, 461, 471, 481, 494, 501, 502,
 519, 522, 529, 534, 537, 539, 540,
 541, 543, 551, 562, 568, 570, 574,
 585, 588

N

Nesefî, 113, 121, 132, 136, 154, 159,
 162, 228, 229, 234, 350, 360, 376,
 380, 387, 588
 Nisâbüri, 22, 380, 588, 590
 Nuh, 355, 389, 491

O

Ordway Tead, 434
 Osman b. Affan, 183
 Osman b. Maz'un, 244

Ö

Ömer b. Hattab, 306, 438

R

Râzî, 84, 113, 114, 119, 121, 123, 179,
 181, 182, 208, 210, 212, 227, 228,
 232, 234, 236, 237, 246, 247, 251,
 254, 286, 303, 305, 306, 307, 316,
 317, 318, 319, 325, 331, 332, 334,
 335, 336, 338, 345, 357, 362, 371,
 381, 392, 393, 401, 402, 409, 418,
 425, 427, 461, 477, 478, 479, 481,
 482, 483, 493, 495, 496, 497, 499,
 503, 506, 507, 511, 513, 514, 527,
 528, 536, 553, 567, 585, 589
 Refia Şemin, 350, 352

S

Sâbit b. Kays, 121
 Sâbûnî, 93, 145, 146, 182, 189, 314, 317,
 321, 333, 334, 337, 392, 464, 515,
 553, 555, 556, 589
 Selman, 60, 558
 Selmân-ı Fârisî, 498
 Serahsî, 377, 525, 526, 589
 Sevde Binti Zem'a, 237
 Seyyid Kutub, 109, 204, 232, 393, 435
 Suyûtî, 186, 485, 513, 585, 588, 589
 Sühreverdî, 53, 55, 346, 363, 367, 438,
 506, 540, 589
 Süleyman Ateş, 329, 585, 587, 590
 Süleyman el-Cemel, 288

Ş

Şâfiî, 54, 175, 180, 189, 228, 232, 235,
 255, 298, 393, 463, 483, 493, 525,
 585
 Şuayb (as), 186, 346, 355

T

Taberî, 145, 151, 166, 214, 252, 253,
 266, 370, 380, 416, 442, 516, 590
 Temimoğulları, 107, 109
 Tirmizî, 37, 46, 73, 95, 102, 110, 116,
 123, 125, 175, 176, 178, 192, 197,
 218, 223, 228, 230, 267, 286, 287,
 289, 297, 300, 316, 326, 329, 340,
 353, 375, 377, 444, 472, 480, 488,
 489, 519, 524, 525, 526, 543, 544,
 545, 547, 562, 569, 573, 588, 590
 Toshihiko Izutsu, 329

Ü

Übey b. Kâ'b, 461
 Ümmü Seleme, 326
 Ümmühânî, 460
 Üsâme, 178

V

Vehbi Vakkasoğlu, 232, 590

Y

Yahyâ (as), 321
 Yahya b. Ca'de, 559

Z

Zemahşerî, 127, 129, 135, 152, 182,
 203, 204, 268, 322, 333, 404, 409,
 420, 422, 488, 503, 527, 528, 536,
 539, 590
 Zeyd b. Harise, 111, 124, 287, 357, 521
 Zeynep binti Cahş, 152
 Ziya Paşa, 217, 233, 292
 Züleyha Münif, 47